

Eesti Vabariigi haridus- ja teadusminister Liina Kersna
Haridus- ja Teadusministeeriumi kantsler Kristi Vinter-Nemvalts
Haridus- ja Teadusministeeriumi asekanstler Renno Veinthal
Haridus- ja Teadusministeerium

24.11.2021

Lugupeetud Eesti Vabariigi haridus- ja teadusminister, Eesti Vabariigi Haridus- ja Teadusministeeriumi juhid.

Täname teid kirja eest, mille saatsite 5. juulil 2021 (nr 9.3-1/21/1386-2)¹ vastuseks ametiühingute pöördumisele².

2019. aastal vastu võetud kõrgharidusseadusel (KHaS) baseeruva uue akadeemilise karjäärimudeli järgi on kõrgemad teadlaste ja õppejõudude positsioonid liidetud ühtseteks akadeemilisteks ametikohtadeks. See muudatus järgib Wilhelm von Humboldti haridusideaali, mis näeb ette teadus- ja õppetöö ühtsust, akadeemilist vabadust ja humanistlikku ülikooli. Sellele vaatamata käsitletakse õppe- ja teadustööd endiselt *de facto* eraldi, sest teaduse ja õppetöö rahastamise mehhanismid on erinevad. Õppejõududele makstakse ametijuhendis määratud õppekoormuse järgi, mis tagab õppejõududele (õppetöökõs mõeldud rahade olemasolul!) *de jure* midagi sarnast nagu põhipalk. Teadlased seevastu peavad oma palga katma projektidest, mille nad on ise edukalt taotlenud.

Teie vastus 5. juulist 2021 ametiühingutele sisaldab sellist väidet: “Töökohakindlus koos töölepingus kokkulepitud töötasuga on sellega tagatud akadeemilistele töötajatele ka kehtiva seadusandluse ja rahastamispoliitika kohaselt.” See näitab, et vastuse koostajatel kas ei ole aimu, kuidas projektipõhisest rahastusest sõltuvate akadeemiliste töötajate (st teadlaste; erinevalt õppejõududest, kellele makstakse palka tegevustoetusest) tasustamine Eestis tegelikult toimub, või üritatakse jätta mulje, et ei teata. Ametiühingute pöördumise eesmärk oli juhtida tähelepanu ja saavutada, et lõpuks hakkaksid Eesti Vabariigi seadused kehtima ka teadus- ja kõrgharidussüsteemis. Ettepanekute mõte ei olnud sugugi veelgi vähendada teadusasutuste autonoomiat teadus- ja arendustegevuse juhtimisel, mida juba praegu sisuliselt ei eksisteeri, nagu allolev lõik osutab.

Teadustööd suunavad seda rahastavad organisatsioonid (ETAg, Euroopa Komisjon, ministeeriumid, KIK, ettevõtted, jne.) ning sisuliselt toimub loterii nendest organisatsioonidest rahastuse või tellimuste saamisel. Teadusasutuste endi võime

¹ <https://drive.google.com/file/d/1ndqmROosGIV83DKnO-X86doCiC9vkfaH/view>

² <https://union.ee/wp-content/uploads/2021/06/Akadeemiliste-ametiuhingute-tagasiside-HTML-eelnoulev-Teadus-ja-arendustegevuse-korralduse-seaduse-muutmise-valjatootamise-kavatsus.pdf>

teadustegevust juhtida (kas rahastust suunata või ise teatud valdkondi rahastada) on seepärast senini olnud üsna olematu. Baasfinantseerimise oluline suurenemine on selleks võimaluse loonud, kuid kahjuks jõuab vaid väike osa baasfinantseerimisest akadeemiliste töötajateni ning baasfinantseerimise maht ilmselt ei võimalda teadus- ja arendusasutustel täita Eesti Vabariigi seadusi – tagada teadustöötajale stabiilne töötasu.

Ametiühingute pöördumise eesmärk oligi juhtida ministeeriumi tähelepanu praegusele olukorrale ning aidata liikuda selles suunas, et kui teadus- ja haridusasutused saavad raha baasfinantseerimisest, siis peavad nad hakkama täitma ka kehtivat töölepingu seadust ning asutusesiseseid regulatsioone (näiteks asutuse miinimum astmepalgad). Praegu peab Eesti teadlane enamasti ise leidma endale töö ja palga (edukatest projektitaotlustest), mis ei ole kooskõlas töölepingu seadusega (TLS), sest töö andmine ja palga maksmine on seaduse järgi tööandja, mitte töötaja kohustused.

TLS § 28 “Tööandja kohustused” lg 2 punktide 1–2 järgi on tööandja eelkõige kohustatud:

- 1) kindlustama töötaja kokkulepitud tööga ning andma selgeid ja õigeaegseid korraldusi;
- 2) maksuma töö eest töötasu kokkulepitud tingimustel ja ajal.

TLS § 28 lg 2 punkt 4 sätestab, et tööandja on eelkõige kohustatud tagama kokkulepitud töö- ja puhkeaja ning pidama töötaja arvestust.

Töölepingu seaduse § 35 “Töötasu maksmine töö mitteandmisel” sätestab, et tööandja peab töövõimelisele ja töö tegemiseks valmis olevale töötajale maksuma keskmist töötasu ka juhul, kui töötaja ei tee tööd seetõttu, et tööandja ei ole andnud tööd, ei ole teinud töö tegemiseks vajalikku toimingut või on muul viisil töö vastuvõtmisega viivitanud, välja arvatud juhul, kui töö andmata jätmise on põhjendanud töötaja süü.

Teadlased töötavad teadus- ja arendusasutustes põhiliselt kahel moel: “FIE-dena” (individuaalsetes teadussuundades) ja “firmadena” (töörühmad, osakonnad kollektiivsete uurimisteamade puhul). Palgad, töövahendid (lauad, toolid, arvutid, teadusaparatuur, nende tarvikud, jne.), välitööde/eksperimentide kulud, konverentsisõitudega seotud kulud ning kõik muud võimalikud kulud peavad teadustööd tegevad akadeemilised töötajad katma oma projektidest ja lepingutest. Mõnes ülikoolis on kokku lepitud, et teadlased saavad mingitki sümboolset palka ka siis, kui neil hetkel ühtegi projekti ei ole. Enamasti ei ole aga teadlastel lootust isegi Eesti Vabariigis kehtivale miinimumtöötasule, kui projektid peaksid lõppema. Asjaolu, et neil on kehtiv tööleping ja töölepinguga kokku lepitud palk, ei tähenda *de facto* mitte midagi.

Sisuliselt ostavad “firmad” ülikoolidelt haldusteenust (soe tuba, elekter, raamatupidamine, jne.). Enne baasfinantseerimise olulist suurendamist olid ülikoolid peaausjalikult teadlastelt raha (üldkulu) korjajad. Praegusel ajal moodustab ka baasfinantseerimine osa “firmade” sissetulekust, kuid edukate teadussuundade puhul jääb see siiski oluliselt alla samalt “firmalt” võetavale üldkuludõivule. On üldteada, et nii Eestis kui väljastpoolt rahastuse saamine on muutunud suures osas loteriiks. Kui “firma” juhul ei õnnestu piisavalt rahastust hankida

(näiteks ei ole temaatiliselt sobivaid projektikonkursse), siis kaotab töö vähemalt osa töörühmast ning kui projekte/lepinguid ei ole ühtegi, siis kaob vastav teadussuund Eestist üldse (enamasti ju mitut sama teemaga tegelevat töörühma ei ole) sõltumata sellest, milline on nende teaduslik tase.

Ametiühingute pöördumise sisu seisnes selles, et teadus- ja kõrgharidusasutused hakkaksid akadeemilistele töötajatele maksma vähemalt selles organisatsioonis kehtivat miinimum astmepalka (aga mitte vähem kui kahekordne riiklik töötasu alammäär) ka siis, kui akadeemilised töötajad antud ajahetkel ei suuda endale ise palka maksta (st puudub piisav kogus projekte). Töölepingutes fikseeritud palgad on paljudel akadeemilistel töötajatel oluliselt kõrgemad kui miinimum-astmepalgad, aga miinimum-astmepalga garanteeritus annakski akadeemilistele töötajatele praegu puuduva töökohakindluse. Teisisõnu peaks ministerium seadma baasfinantseerimise tingimuseks, et iga asutus maksaks baasfinantseerimisest igale teadustöötajale vastavas asutuses kehtivat miinimum-astmepalka.

Sektoritasandil miinimumsissetuleku tagamine, mis on asutuses kehtiv miinimum-astmepalk ja olenemata töökoormusest või töölepingu tüübist ei tohi jääda allapoole 1000 eurot, viib akadeemilise töötaja tasustamise kooskõlla Eesti seadusega, tagab akadeemilisele töötajale vajaliku stabiilsuse ja suurendab akadeemilist vabadust. Vähemalt 1000-eurose töötasu tagamine olenemata lepingu liigist ja töökoormusest tooks muuhulgas kaasa osakoormusega lepingute hulga vähenemise. Sunnitud osakoormusega töötamine on veel üks probleem, millega akadeemilised töötajad peavad alarahastatuse tingimustes toime tulema. Teadlaskonna probleeme süvendab kõrghariduse alarahastatus, mistõttu õppetööd finantseeritakse sageli teadusrahastuse arvelt või on akadeemiline töötaja sunnitud tegema õppetööd ilma selle eest tasu saamata.

Ebapiisava riikliku rahastamise olukorras, kus rahastuse jaotamismehhanismid ei soosi vahendite suunamist palgastabiilsusesse, ei ole piisavalt palgaraha ei teaduses ega kõrghariduses. Ilma elementaarse stabiilsuseta ei ole akadeemiline töö atraktiivne. Seetõttu valitseb juba täna akadeemias suur järelkasvu puudus, mis on juba hakanud mõjuma kvaliteedile. Ilma piisava ja tasemel järelkasvuta ei ole Eesti kõrgharidusel ega teadusel tulevikuperspektiivi. Seetõttu nõuavadki Akadeemilised Ametiühingud töötasu garanteeritud osa (nn põhipalga)³ kehtestamist akadeemilistele töötajatele. Tegemist on kõige mõistlikuma lahendusega olemasolevas süsteemis eksisteerivate vastuolude ületamiseks ja akadeemilise positsiooni väärtustamiseks ülikoolides ja teadusasutustes.

Soovitame Haridus- ja Teadusministeriumil analüüsida alarahastatuse tingimustes ülikoolides toimuvat õppekavade vaesumist. Õppekavade sisuline vaesumine seisneb eri- ja autorikursuste kadumises, erudeeritud inimeste sunnitud lahkumises ülikoolidest palgafondi puudumise tõttu ja nende eruditsiooni ning teadmiste kaduma minekus ühiskonnale. Samuti on tekkinud võimetus luua koolkondi, kuivõrd ülikoolis saavad enamasti tööd vaid projektidega seotud inimesed ning õppejõududena need, kelle kursused haakuvad ametliku

³ <https://union.ee/wp-content/uploads/2021/03/Akadeemilise-tootaja-pohipalk..pdf>

agendaga. Väga suur hulk ühiskonnas tekkinud probleeme jääb niimoodi vajaliku uuringulise analüüsita.

Jagades veendumust, et kvaliteetne, kättesaadav ja stabiilselt rahastatud haridus igal haridusastmel (sealhulgas kõrgharidus) ja teadus on Eesti inimeste heaolu ja ühiskonna kestlikkuse jaoks strateegiliselt määrava tähtsusega, sõlmisid haridussektori töötajaid ja õpilasi ning üliõpilasi esindavad organisatsioonid Eesti Hariduslepe⁴, milles tuuakse välja olulisemad eesmärgid kogu haridusvaldkonna (sealhulgas kõrgharidus- ja teadussektori) jätkusuutlikkuse tagamiseks.

Tartu Ülikooli Ametiühing
Tallinna Ülikooli Ametiühing
Eesti Maaülikooli Ametiühing
Eesti Üliõpilaskondade Liit
Eesti Teadustöötajate Ametiliit (ETAL)
Eesti Keele Instituudi Ametiühing
Eesti Haridustöötajate Liit (EHL)
Eesti Ametiühingute Keskliit
Eesti Haridustöötajate Liit

⁴ <https://eyl.ee/eesti-hariduslepe/>